

Tatiana-Lăcrămioara ȘOLDĂNESCU*

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului iunie – august 2022

Retrospectiva lunii iunie 2022

În luna iunie 2022, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat un număr de 44 de hotărâri. Într-un număr de 43 de hotărâri, Curtea a constatat cel puțin o încălcare a drepturilor garantate de Convenție. Cele mai multe încălcări au fost ale art. 6 din Convenție, ce garantează dreptul la un proces echitabil (8 încălcări). Statul cu privire la care au fost constatate cele mai multe încălcări este Turcia.

Din totalul de 44 de hotărâri pronunțate, un număr de 2 hotărâri sunt împotriva României. Curtea a constatat o încălcare de către România a drepturilor garantate de Convenție (încălcarea art. 10 ce garantează libertatea de exprimare, în cauza *Ponta împotriva României*). În luna iunie 2022, România a fost pe locul al zecelea în topul celor mai multe hotărâri în care Curtea a constatat încălcări ale drepturilor garantate de Convenție.

Libertatea de exprimare – art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Hotărârea Curții din 7 iunie 2022, *Patrício Monteiro Telo de Abreu împotriva Portugaliei*, cererea nr. 42713/15

Aspecte analizate de către Curte:

- Libertatea de exprimare
- Amendă penală pentru defăimarea unui politician, aplicată unui oponent pentru că a publicat caricaturi politice pe blogul său
- Scoaterea din context a caricaturilor
- Limitele exagerării și provocării, specifice satirei
- Neluarea în considerare a dezbaterii politice și a intenției reclamantului
- Omisiunea punerii în balanță a drepturilor concurente în joc, în conformitate cu jurisprudența Curții
- Sancțiune disproporționată

* Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea din București
Email: tatiana.soldanescu@drept.unibuc.ro
Manuscris primit la 20 septembrie 2022.

Situația de fapt

Domnul Tiago Patrício Monteiro Telo de Abreu (reclamantul), membru de partid și primar al unei localități din Portugalia, a publicat pe blogul său caricaturi realizate de un artist, pe care apărea abrevierea „CMR” pentru Cămara Municipal de Rondonia, „municipiul Rondonia”.

În mai 2014, reclamantul a fost găsit vinovat pentru defăimare și condamnat la plata unei amenzi penale și daune morale pentru prejudiciul adus prin publicarea respectivelor caricaturi, instanțele interne apreciind că acestea ar fi reprezentat-o pe doamna E.G., consilier municipal în aceeași localitate.

Autoritățile naționale au considerat că principala intenție a reclamantului prin publicarea acestor caricaturi a fost de a critica puterea executivă locală destul de controversată și polemica în vigoare. Cu toate acestea, instanțele interne au reținut și că artistul a intenționat să evoce o prostituată; o femeie obiectivată și promiscuă, cu o sexualitate compulsivă, provocându-i doamnei E.G. anxietate, oboseală psihologică și tristețe, cu consecințe asupra relațiilor sale personale și profesionale. De asemenea, instanțele interne au apreciat că maniera în care a fost realizată caricatura sugera existența unei relații intime între reclamant și doamna E.G. Prin urmare, în raport de aceste considerente, instanțele interne au constatat că ilustrațiile au depășit ceea ce ar putea fi văzut ca satiră politică și ceea ce ar putea fi considerat luptă pentru democrație și libera gândire în cadrul statului de drept.

Motivarea și soluția Curții

Curtea a constatat încălcarea art. 10 din Convenție. Pentru a pronunța această soluție, Curtea a trebuit să examineze dacă autoritățile naționale au găsit un echilibru rezonabil între obligațiile care decurg din dreptul reclamantului la libertatea de exprimare și, respectiv, dreptul la protecția vieții private al doamnei E.G. și dacă motivele pentru condamnarea reclamantului au fost relevante și suficiente.

Curtea a observat că instanțele interne au recunoscut că reclamantul era oponentul politic al doamnei E.G., precum și faptul că respectivele caricaturi constituiseră satiră politică. În acest sens, Curtea a făcut trimitere la jurisprudența sa anterioară în care a analizat satira politică, în care a reținut că „satira este o formă de exprimare artistică și comentariu social, care, prin exagerarea și denaturarea realității, își propune în mod natural să provoace și să agite” (par. 40). În consecință, Curtea a reținut că instanțele interne au omis să ia în considerare contextul caricaturilor (par. 42):

În primul rând, caricaturile făceau parte dintr-o serie de caricaturi publicate anterior de artist care satiriza viața politică locală din respectiva localitate.

În al doilea rând, Curtea nu a fost de acord cu instanțele interne că respectivele caricaturi înfățișau o relație intimă între reclamant și doamna E.G., întrucât caricaturile nu înfățișau personajele îmbrățișându-se, atingându-se sau comunicând între ele.

Curtea a reținut că deși caricaturile reflectau anumite stereotipuri regretabile despre femeile la putere, totuși comentariile reclamantului care însoțeau caricaturile au arătat

că intenția lui reală în publicarea lor să fost să evidențieze satira politică și să critice conducerea municipală, în calitatea sa de adversar politic. Pentru a reține acest lucru, Curtea a subliniat că respectivele comentarii nu făceau nicio referire specifică cu privire la doamna E.G., activitățile ei politice sau viața sa privată și nici nu conțineau remarci jignitoare sau stigmatizatoare despre ea (a contrario, *Skalka c. Poloniei*, nr. 43425/98, par. 36 și *Palomo Sánchez și alții c. Spaniei*, nr. 28955/06, par. 57).

Astfel, Curtea a criticat faptul că instanțele interne s-au concentrat excesiv asupra ingerinței în dreptul la reputație al doamnei E.G, astfel încât au scos caricaturile din contextul lor adecvat și le-au interpretat într-o manieră care nu ține cont suficient de dezbateră politică în curs.

Curtea a examinat și utilizarea internetului pentru diseminarea caricaturilor, reținând că instanțele interne nu au analizat cât de accesate ar fi putut fi acestea sau dacă reclamantul era un blogger cunoscut sau un utilizator popular al rețelelor sociale, care ar fi putut atrage atenția publicului și astfel să crească impactul potențial al caricaturilor.

De asemenea, Curtea a ținut cont și de buna-credință a reclamantului, care, aflând că doamna E.G. a depus o plângere penală împotriva sa, a eliminat imediat caricaturile de pe blogul său.

În concluzie, în pofida marjei de apreciere lăsate autorităților naționale în prezenta cauză, Curtea a reținut că instanțele interne nu au ținut cont suficient de contextul în care au fost publicate caricaturile. Prin urmare, instanțe interne nu au efectuat un exercițiu minuțios de echilibrare a drepturilor în joc, întrucât motivele invocate de către instanțe nu puteau fi considerate relevante și suficiente. În viziunea Curții, sancționarea penală a unui astfel de comportament era de natură să aibă un efect negativ asupra formei satirice de exprimare privind problemele politice.

Prin urmare, condamnarea reclamantului nu a fost necesară într-o societate democratică, astfel că a avut loc o încălcare a articolului 10 din Convenție.

Satisfacție echitabilă

Curtea a reținut că simpla constatare a unei încălcări constituie în sine o satisfacție echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit de reclamant. De asemenea, Curtea a reținut că statul condamnat urma să plătească reclamantului suma de 3466 EUR cu titlu de daune materiale și 1806 EUR cu titlu de costuri și cheltuieli.

Opinii concurente

În opinia sa concurentă, dna. judecător Motoc a considerat că circumstanțele din prezenta cauză pot fi privite ca un exemplu de violență împotriva femeilor implicate în politică. Deși a fost de acord că instanțele interne au scos din context caricaturile și au dat o interpretare care nu a ținut cont de dezbateră politică în curs, a subliniat că instanțele interne au identificat pe bună dreptate „problema violenței împotriva femeilor în politică drept violență simbolică” (par. 41). În aceste condiții, dna. judecător și-a exprimat regretul că judecătorii care au reprezentat majoritatea nu au dedicat mai mult timp dezvoltării

consecințelor dăunătoare ale stereotipurilor de gen asupra femeilor.

În opinia concurentă comună a domnilor judecători Kucsko-Stadlmayer și Schukking, aceștia au fost de acord că instanțele interne au remarcat corect „stereotipurile de gen vizibile și denigratoare în caricaturile în cauză” și au inclus acest aspect în analiza de proporționalitate, reținând că reputația unei femei politician necesită o protecție particulară în temeiul art. 8 din Convenție. Aceștia au subliniat că prezenta cauză se înscrie într-o problemă mai amplă, care nu este specifică jurisprudenței Curții privind libertatea de exprimare politică, respectiv reprezentarea vizibil sexistă a femeilor politicieni în caricaturile politice.

În această cauză, a fost formulată o cerere de retrimiteră a cauzei în fața Marii Camere, în baza art. 43 din Convenție.

Retrospectiva lunii iulie 2022

În luna iulie 2022, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat un număr de 19 hotărâri. Curtea a constatat 18 încălcări ale drepturilor garantate de Convenție. Din cele 18 încălcări, cele mai multe au reprezentat încălcări ale art. 3 din Convenție (interzicerea torturii) - 4 încălcări și ale art. 1 din Primul Protocol Adițional la Convenție (protecția proprietății) – 4 încălcări. Statul cu privire la care au fost constatate cele mai multe încălcări este Grecia.

Nicio hotărâre nu a fost pronunțată împotriva României.

Protecția dreptului la viață privată – art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Hotărârea Curții din 21 iulie 2022, *Katsikeros împotriva Greciei*, cererea nr. 2303/19

Aspecte analizate de către Curte:

- Viața privată și viața de familie
- Motive relevante și suficiente pentru impunerea unui program restrictiv de contact între reclamant și fiica sa, fără a depăși marja de apreciere a statului pârât
- Relația dorită de reclamant cu fiul biologic nu atrage protecția dreptului la respectarea vieții de familie în cazul în care lipsa unei relații de familie este atribuită reclamantului
- Interesul superior al copilului

Situația de fapt

Reclamantul avea o fiică din afara căsătoriei, dintr-o relație cu fosta sa parteneră. Între părinți au existat neînțelegeri serioase cu privire la copilul lor și refuzul mamei de

a-i permite reclamantului să-și contacteze fiica minoră.

Reclamantul s-a adresat instanțelor interne, care au stabilit un program restrictiv care îi permitea reclamantului să comunice cu fiica sa în prezența mamei și a unei rude la alegerea acesteia (două persoane în timpul comunicării).

Reclamantul s-a plâns, în temeiul articolului 8 din Convenție, că instanțele interne au stabilit un program de contact foarte restrictiv cu fiica sa, nepermițându-i acestuia să stabilească o relație semnificativă cu ea. Potrivit pretențiilor sale, programul de contact cu copilul său impus de instanțele naționale i-a limitat în mod grav drepturile la respectarea vieții de familie și private în temeiul articolului 8 din CEDO.

Motivarea și soluția Curții

Curtea nu a reținut că ar fi existat o încălcare a art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

a. Aplicabilitatea art. 8

Curtea a început analiza în temeiul art. 8 din Convenție, stabilind dacă legătura de familie pe care o pretindea reclamantul putea fi protejată în temeiul dreptului la respectarea vieții de familie. Pentru a ajunge la o soluție, Curtea a analizat art. 8 din Convenție atât din perspectiva dreptului la respectarea vieții private, cât și din perspectiva dreptului la respectarea vieții de familie.

Curtea a analizat mai întâi noțiunea de „viață de familie” în temeiul articolului 8 al Convenției și a stabilit că aceasta nu se limitează la relațiile bazate pe căsătorie și poate cuprinde și alte legături de „familie” *de facto* în care părțile trăiesc împreună în afara căsătoriei. Un copil născut dintr-o astfel de relație este *ipso jure* parte a acelei unități „familiale” din momentul și prin însuși faptul nașterii (par. 42). Cu toate acestea, Curtea a mai reținut că o simplă rudenie biologică nu este suficientă pentru a atrage incidența dreptului la respectarea vieții de familie, dacă nu există alte elemente juridice sau de fapt care să indice existența unei relații personale apropiate.

b. Existența și justificarea ingerinței

În continuare, Curtea a analizat art. 8 din perspectiva dreptului la respectarea vieții private. Din această perspectivă, Curtea a constatat că, în contextul procedurii privind stabilirea sau contestarea paternității, că stabilirea raporturilor juridice ale unui bărbat cu copilul său legal sau presupus ar putea viza viața „de familie” a acestuia, dar că problema poate fi lăsată deschisă deoarece problema privea, fără îndoială, viața privată a celui bărbat în temeiul articolului 8, care cuprinde aspecte importante ale identității personale (par. 45).

Întorcându-se la circumstanțele cauzei, Curtea a stabilit că decizia instanțelor interne de a stabili anumite restricții asupra contactului dintre reclamant și fiica sa nu intră sub protecția dreptului la respectarea vieții de familie. Pentru a reține această soluție, Curtea a avut în vedere inconstanța relației dintre reclamant și fiica sa, stabilind că relația lor nu avea suficientă constanță pentru a fi caracterizată ca o viață de familie existentă (par. 46). Curtea a analizat și dacă viața de familie pe care reclamantul și-o dorea ar fi putut fi protejată în temeiul „vieții de familie” (viața de familie „intenționată”), însă și din acest

punct de vedere a reținut că atitudinea pe care reclamantul a avut de când s-a născut fiica sa nu a fost suficientă pentru a demonstra interesul acestuia pentru copilul său (par. 47).

Având în vedere cele de mai sus, Curtea a ajuns la concluzia că relația de familie pe care reclamantul și-ar fi dorit să o aibă cu fiica sa nu atrage protecția „vieții de familie” în temeiul art. 8. Totuși, Curtea a reținut că, în orice caz, problema dacă programul de contact al reclamantului este cu fiica sa a fost excesiv de restrictivă, chiar dacă nu se încadra în „viața de familie”, privea o parte importantă a identității reclamantului și, prin urmare, a „vieții private” a acestuia în sensul articolului 8 din Convenție.

Stabilind că dreptul reclamat de reclamant intră sub incidența art. 8 din Convenție în temeiul dreptului la respectarea vieții private, Curtea a analizat dacă ingerința în dreptul acestuia a fost justificată, oprindu-și analiza pe condiția ca ingerința să fie necesară într-o societate democratică. Astfel, Curtea a analizat dacă puteau fi considerate relevante și suficiente motivele pentru care instanțele interne au stabilit limitarea contactului (vârsta fragedă a copilului, faptul că aceasta fusese obișnuită să fie în grija exclusivă a mamei sale și la lipsa de apropiere între reclamant și fiica sa, faptul că a fost alegerea reclamantului să nu mențină o relație mai strânsă cu fiica sa). În raport de aceste motive, Curtea a considerat că motivele invocate de instanțele interne au fost relevante și au avut în vedere interesul superior al copilului.

În plus, Curtea a avut în vedere și faptul că dreptul intern îi permite reclamantului să depună în viitor o cerere de revizuire a condițiilor de contact, dacă împrejurările se vor schimba între timp.

În ceea ce privește condiția ca motivele invocate de instanțele interne să fi fost și suficiente, Curtea a reținut că nu poate aprecia în mod satisfăcător această condiție fără a stabili, în același timp, dacă procesul decizional, văzut în ansamblul lui, a protejat interesele reclamantului. Pentru a reține că și această condiție a fost îndeplinită, Curtea a stabilit că procesul s-a desfășurat cu respectarea drepturilor și intereselor reclamantului (procesul i-a permis acestuia să-și prezinte toate argumentele, reclamantul a avut acces la toate informațiile relevante, reclamantul a fost implicat direct în procedură și a fost consiliat de un avocat, durata procedurii a fost rezonabilă).

Având în vedere cele de mai sus și marja de apreciere a statului pârât, Curtea a fost convinsă că abordarea procedurală a instanțelor elene a fost rezonabilă și a furnizat suficiente materiale pentru a ajunge la o decizie motivată cu privire la problema contactului în speță. Prin urmare, Curtea a reținut că au fost respectate cerințele procedurale ale art. 8 din Convenție.

Retrospectiva lunii august 2022

În luna august 2022, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat un număr de 10 hotărâri. În cele 10 hotărâri, Curtea a constatat cel puțin o încălcare a drepturilor garantate de Convenție. Cele mai multe încălcări sunt ale art. 8 din Convenție, ce garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie (3 încălcări). Statul cu privire

la care au fost constatate cele mai multe încălcări este Rusia.

Din totalul de 10 hotărâri pronunțate, un număr de trei hotărâri sunt împotriva României. În toate aceste hotărâri, Curtea a constatat cel puțin o încălcare de către România a drepturilor garantate de Convenție. Cele mai multe încălcări sunt ale art. 8 din Convenție.

Dreptul la viață – art. 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Forța obligatorie și executarea hotărârilor – art. 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Hotărârea Curții din 30 august 2022, *Pârvu împotriva României*, cererea nr. 13326/18

Aspecte analizate de către Curte:

- Art. 2 – latura substanțială:
 - Folosirea forței nu este absolut necesară în timpul operațiunii de poliție în care o persoană, identificată în mod greșit ca fugar periculos, a fost împușcată mortal
 - Îndoieli cu privire la faptul că trăgătorul a crezut cu onestitate că viața altor ofițeri era în pericol, având în vedere deficiențele investigațiilor interne
 - Caracterul inadecvat al planificării și controlului operațiunii pentru a reduce la minimum recurgerea la forța letală
- Art. 2 – latura procedurală:
 - Anchetă eficientă
 - Lipsa unei minuțiozități a anchetei penale care a durat 11 ani
- Art. 46:
 - Executarea hotărârilor
 - Măsuri generale necesare

Situația de fapt

Cazul are la bază plângerea reclamantei cu privire la o operațiune haotică a poliției în care soțul ei a fost împușcat în cap după ce ofițerii l-au confundat cu un fugar internațional. Soțul reclamantei a murit la spital la scurt timp după eveniment.

Reclamanta s-a plâns că soțul său a fost ucis cu încălcarea art. 2 din Convenție. ea a susținut că ofițerii de poliție au folosit arme la o distanță foarte mică de bărbații neînarmați (printre care și soțul reclamantei), care au intrat în panică întrucât au crezut că sunt atacați de o bandă criminală. Ea a susținut că poliția a folosit forța letală în circumstanțe în care acest lucru nu era absolut necesar și a folosit o astfel de forță în mod excesiv. Ea s-a plâns, de asemenea, că operațiunea poliției nu a fost pregătită corespunzător și a fost prost dirijată.

De asemenea, reclamanta s-a plâns că autoritățile nu au efectuat o anchetă eficientă

asupra morții soțului său, din cauza duratei excesive a anchetei care a durat mai mult de 11 ani, cu patru hotărâri judecătorești care au trimis cazul înapoi la parchet și diverse deficiențe ale anchetei identificate prin hotărârile judecătorești interne, fără consecințe semnificative pentru reclamantă.

Motivarea și soluția Curții

Curtea a analizat cele două laturi ale art. 2 din Convenție.

În ceea ce privește latura substanțială, Curtea a avut îndoieli serioase cu privire la mai multe aspecte ale utilizării forței letale în cazul soțului reclamantei. Curtea a reiterat jurisprudența sa potrivit căreia utilizarea unei astfel de forțe de către poliție ar putea fi justificată în temeiul art. 2 din Convenție, dar că acest lucru nu acordă o „carte albă” ofițerilor de poliție.

În special, Curtea nu a fost convinsă de faptul că polițiștii ar fi fost expuși unui pericol clar și imediat; de natura accidentală a împușcăturii, precum și de depășirea atribuțiilor de către polițistul care l-a împușcat pe soțul reclamantei, a cărui misiune fusese doar să identifice suspectul.

În plus, Curtea a constatat că au existat probleme serioase în planificarea și controlul operațiunii poliției. Autoritățile de urmărire penală explicaseră doar superficial cum a fost posibil ca poliția să facă o astfel de eroare semnificativă în identificarea suspectului; au existat îndoieli în ceea ce privește dacă ofițerii implicați în evenimente au fost identificabili în mod clar ca fiind din poliție; și, nu s-au făcut aranjamente pentru ca o ambulanță să fie pregătită, în ciuda faptului că operațiunea implicase un număr mare de ofițeri și arestarea unui potențial suspect periculos.

În cele din urmă, Curtea a reținut că Guvernul nu a reușit să explice dacă a fost instituit un instrument legislativ și administrativ adecvat pentru a proteja cetățenii împotriva arbitrarului și a abuzului de forță.

În analiza acestor aspecte ce țin de faptele cauzei, Curtea a reamintit că atunci când se confruntă cu versiuni divergente ale faptelor referitoare la realitatea legitimei apărări sau a unei împușcături accidentale sau a ambelor combinate, nu este legată de constatările jurisdicției interne și poate efectua propria apreciere a faptelor, pe baza probelor din fața sa (par. 82).

Toate aceste motive i-au permis Curții să concluzioneze că a existat a încălcare a art. 2 din Convenție sub aspectul laturii substanțiale.

În ceea ce privește latura procedurală, Curtea a constatat că ancheta internă asupra evenimentelor care au avut ca rezultat decesul soțului reclamantei nu fusese eficientă, întrucât a durat din septembrie 2009 până în aprilie 2021, iar instanțele interne au identificat deficiențe asupra a patru hotărâri judecătorești și a dispus retrimiteră cauzei către Parchet pentru continuarea cercetărilor. De asemenea, Curtea a constatat că o serie de întrebări cu privire la fapte cruciale au rămas fără răspuns.

Toate aceste motive i-au permis Curții să concluzioneze că a existat a încălcare a art. 2 din Convenție și sub aspectul laturii procedurale.

Art. 46 – executarea hotărârilor

Curtea a constatat că sunt necesare măsuri generale pentru executarea acestei hotărâri astfel încât acuzațiile de utilizare excesivă a forței de către poliția din România să fie efectiv investigate (par. 111). Curtea nu a indicat ce astfel de măsuri ar fi necesare, nefiind de competența sa modul în care statele trebuie să asigure investigații eficiente, din moment ce aceste procese ridică probleme juridice și practice complexe care depășesc funcția judiciară a Curții.

Curtea a remarcat în special că a făcut deja constatări similare în alte trei cauze împotriva României (*Gheorghe Cobzaru împotriva României și alte două cauze, nr. 6978/08, 14974/09 și 40374/11*). Aceste trei cazuri au fost de atunci transmise spre executare Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei, care continuă să evalueze măsurile generale necesare în România pentru a preveni utilizarea nejustificată a utilizării forței potențial letale în timpul intervențiilor și să garanteze investigații eficiente în astfel de incidente (a se vedea Rezoluția CM/ResDH(2021)106).